
John Glubb

Osudy říší

Jak zajistit naše přežití

DOKOŘÁN

s úvodem a doslovem
Václava Cílka

John Glubb

OSUDY ŘÍŠÍ

**JAK ZAJISTIT
NAŠE PŘEŽITÍ**

John Glubb
OSUDY ŘÍŠÍ
JAK ZAJISTIT NAŠE PŘEŽITÍ

© J. B. G. Ltd, 1976, 1977

Translation © Jiří Pilucha, Petr Holčák, 2023

Illustrations © Jiří Svoboda, 2023

Introduction © Václav Cílek, 2023

Epilogue © Václav Cílek, 2023

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání (první elektronické).

Z anglického originálu *The Fate of Empires* přeložil Jiří Pilucha.

Z anglického originálu *Search for Survival* přeložil Petr Holčák.

Úvod a doslov Václav Cílek.

Odpovědný redaktor Marek Pečenka.

Ilustrace Jiří Svoboda.

Obálka, grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydalo v roce 2023 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz.

ISBN 978-80-7675-144-6 (pdf)

ISBN 978-80-7675-150-7 (epub)

ISBN 978-80-7675-151-4 (mobi)

(pdf – 1223. publikace, 409. elektronická;

epub – 1232. publikace, 414. elektronická;

mobi – 1233. publikace, 415. elektronická)

**Pozoruhodný
život**

(Václav Cílek)

7

Úvod

17

OSUDY ŘÍŠÍ

19

**JAK ZAJISTIT
NAŠE PŘEŽITÍ**

87

**Velká civilizační
symfonie**

(Václav Cílek)

129

Pozoruhodný život

Sir John Bagot Glubb (1897–1986) byl známý jako Glubb Paša. V koloniích často sloužili podřadní Britové, ale mezi nimi se pohybovala přemýšlivá, často podivínská elita složená z vojáků, spisovatelů, finančníků a vzdělaných dobrodruhů všeho druhu typu Richarda Burtona, kterým byla Anglie malá a příliš svázaná společenskými rituály. Právě oni měli prožitek více světů – koloniální Británie jako světové, vojenské i technologické velmoci i prostého světa džungle či pouště a beduínského života. Tito lidé možná přečetli méně knih než vzdělanci z Oxfordu a Cambridge, měli však obrovskou a ničím nenahraditelnou zkušenost života. Viděli totiž umírat lidi a znali hodnotu přátelství a kolegiality. Glubb navíc pocházel po předcích dílem z Irska a dílem z Cornwallu, takže k typickému „nížinnému“ Anglosasovi měl poměrně daleko. První světovou válku prožil mezi královskými ženisty na západní frontě ve Flandrech. Dvakrát byl zraněn a z toho jednou těžce. Do konce života mu zůstala deformovaná brada, podle níž získal svoji arabskou přezdívku. Glubb dobře rozuměl válce, ve které ztratil mnoho kamarádů. Vnímal, jak se válečné konflikty projevují v životě běžných lidí, kteří v ní přicházejí o majetky i nevinost. Později napsal: „Válkou se válka nedá ukončit. Právě naopak, každá válka rodí další válku a více

násilí, nenávisti a pomstychtivosti. Nikde to není větší pravda než na Blízkém východě.“

V roce 1920 byl Glubb převelen do Mezopotámie, která tehdy spadala pod britský mandát, ale později na jejím území vznikl samostatný Irák. Zpočátku pracoval jako ženista, ale o dva roky později ve spolupráci s tajnou službou založil pouštní velbloudí hlídky. Naučil se lépe arabsky než mnoho Arabů a zamíloval si místní lidi, kteří mu náklonnost opláceli. Podobným procesem krátce před Glubbem procházel chudý, ale cílevědomý a statečný Alois Musil i slavný, ale vývojem koloniální situace zklamaný Thomas Edward Lawrence, známý jako Lawrence z Arábie. Glubbovou povinností bylo chránit komunikace a sídla před nájezdy beduínů ze Saudské Arábie a Sýrie. Byl v úzkém kontaktu s královským letectvem, jehož letadla s těžkými kulometry naváděl na pouštní lupiče. V roce 1930 se přesunul do Jordánska a stal se polním velitelem pro akce v poušti. V roce 1930 založil slavnou pouštní hlídku „Desert Patrol“ a o devět let později se na dalších sedmnáct let stal velitelem ve funkci generála Arabské legie, pozdější jordánské královské armády. Ve své době představovala nejlépe vycvičenou vojenskou jednotku arabského světa. Byla založena hned po první světové válce, kdy její zejména čečenští vojáci chránili životně důležité komunikace mezi Jeruzalémem a Ammánem, ale teprve Glubbovo vedení a spolupráce s letectvem jí dodaly mocenskou závažnost.

Během druhé světové války Jordánsko stálo na straně Spojenců. Poměrně malá Liga arabských států se dokázala ubránit vichistickým tlakům v Sýrii

a pomohla rozdrtit proněmecký režim v Bagdádu. Po válce udržovala pořádek na dopravních trasách pod britským mandátem. Liga arabských států se v roce 1948 při vzniku státu Izrael na arabské straně účastnila celé řady vojenských akcí, a to včetně boje o Jeruzalém. Angličtí důstojníci měli sice příkaz stáhnout se do Transjordánska, ale mnoho z nich nějakou dobu aktivně bojovalo na protižidovské straně, což tehdy vnímali jako ochranu britského impéria ohroženého příchodem Židů. Na konci britského mandátu v Palestině se Arabská legie stávala stále víc nezávislou vojenskou jednotkou, a dokonce byla zapletena do dosud sporného masakru ve vesnici Kfar Ecjon. Tyto kroky byly pochopitelně v Británii silně nepopulární. Objevily se návrhy uspořádat s Glubbem Pašou vojenský soud. Ve funkci nicméně vydržel až do roku 1956, kdy vypukla suezská krize, při níž se Británie společně s Izraelem neúspěšně snažila ovládnout Suezský průplav, ale na nátlak Sovětského svazu a USA, které Británii hrozily těžkými ekonomickými sankcemi, byla nucena se stáhnout. Suezský debakl bývá považován za konec britského impéria.

Glubb Paša v té době již čelil i velkému arabskému tlaku. Jordánci jej podezírali, že se snaží stát skutečným vládcem země, a pochopitelně nedůvěřovali jeho koloniální minulosti. Král Husajn byl pod tlakem místních nacionalistů nucen propustit zbývající britské důstojníky, kteří stále víc připomínali minulé časy. Britové se dodnes ptají, komu Glubb vlastně sloužil. Na jednu stranu byl nenahraditelný, na druhou stranu v britské vojenské hierarchii nezastával žádnou pozici. Nejspíš byl věrný sám sobě

a pokračoval v tom, co považoval za svůj životní úkol. Glubb Paša se následně vrátil do Anglie, kde se věnoval hlavně psaní knih o arabském světě, který jedinečným způsobem během téměř čtyřiceti let vojenských tažení poznal. Čtenáři na jeho knihách, jako byl např. *Život Mohamedův*, oceňovali vhléd do tehdejšího světa muslimů, židů i křesťanů. Kdo nepoznal smrt, by o Blízkém východě možná ani neměl psát. Obvykle to příliš nezdurazňujeme, ale Glubbova cesta je životem vojáka, který musí zabíjet a v jehož stopách kráčí utrpení pozůstalých a plodí mstu.

V letech 1930–1956 Glubb představoval jednoho z hlavních hráčů blízkovýchodní politiky. Současné hranice Jordánska do značné míry zrcadlí jeho vojenské úspěchy. Po válce roku 1948 Liga arabských států kontrolovala i Západní břeh. Celé desítky let posílal Glubb někdy barvitě a téměř literární zprávy o politickém dění a situaci ve společnosti britským vládním institucím. Formoval tak jejich zahraniční politiku. Jeho nepřátelé jako Moše Dajan jej považovali možná za trochu jednoduchého a někdy melodramatického vojenského vůdce, ale také oceňovali jeho přímou povahu se smyslem pro fair play. Glubb Paša si vypěstoval povahu pouštního válečníka. Jeden z jeho důstojníků jej popisoval: „Nikdy nevíte, co se mu děje v hlavě. Jeho mysl pracuje arabským způsobem. Je schopen odolat jejich nelogičnosti, a dokonce ji předvídat. V královském paláci se chová jako Arab, v poušti jako beduín a v Londýně jako britský důstojník. Až na něj samotného nikdo pořádně neví, co se děje.“ Sionisté jej považovali za – pravda trochu záhadného – proarabského žoldáka. Dokonce

byl označen za člověka, který prodal duši arabskému ďáblu. Organizace Lehi (Bojovníci za svobodu Izraele) plánovala jeho likvidaci. Glubb v této situaci nebyl sám, protože dopisová bomba měla být poslána i Winstonu Churchillovi. Jednalo se o mocnou organizaci. Jeden z jejích vůdců, Jicchak Šamir, se v roce 1983 stal dokonce izraelským premiérem. Dnes se vzájemná politická situace mezi Jordánskem a Izraelem přehodnocuje a s odstupem času se ukazují i pozitivní stránky vzájemného soužití s „nejlepším nepřítelem“.

Ve své autobiografii *Voják mezi Araby* Glubb napsal: „Mezi Araby jsem strávil 36 let. Během prvních devíti let jsem žil jenom mezi nimi a jen málokdy potkal Evropana, celé týdny jsem neslyšel anglické slovo. V roce 1925 jsem se rozhodl věnovat svůj život Arabům. Bylo to citové rozhodnutí, miloval jsem je.“ Na druhou stranu Glubb zřídka zacházel do arabských domů a jeho podřízení jej podezírali, že se možná víc zamiloval do romantického beduínského obrazu než do skutečných lidí. Jeho kolegové sice zdůrazňují jeho schopnost hlubokého, téměř antiintelektuálního pozorování, ale cítíme za ní nějaké hlubší stránky, ke kterým se propracovává v téměř mystických textech konce života. Nemiluje nekriticky, právě naopak. O Arabech říkal: „Bolestně si uvědomují svou nezralost, slabost a zaostalost. Ukazují veškerou nestabilitu a emocionalitu dospívajícího jedince charakterizovanou citlivostí a připraveností urazit se při jakémkoli náznaku blahosklonnosti ze strany svých ‚starších‘. I drobnosti vyvolávají výbuchy temperamentu a násilného vzdoru. Jako děti budou někdy

hrubé a jindy budou ponořené do zoufalství a sebeponížení. [...] Je běžnou chybou předpokládat, že Arabové jsou méně inteligentní než my, a proto nejsou schopni řídit státní správu, velet armádě nebo ovládat velký podnik. Ve skutečnosti mají Arabové pravděpodobně rychlejší inteligenci než my. Nemožnou věcí řídit efektivně kvůli svému nižšímu smyslu pro povinnost a veřejnou službu. Snadno sklouznou do nepotismu, nepoctivosti nebo protekcionismu. Téměř všichni si to ve svých srdcích uvědomují, ale nenávidí, když to říkáme.“

Neusilujeme o to, vtěsnat Glubbovy názory do současné atmosféry korektnosti, ale snažíme se ukázat, co si skutečně myslel, byť tím pravděpodobně nepotěšíme Židy, Araby, Palestince a další. Se světem můžeme totiž něco dělat, jen když jej vidíme přesně. Glubb nešetří ani Palestince: „Palestinci ukazují hlavní vlastnosti, které jsou vždy spojeny s levant-skými rasami. [...] Typické vlastnosti jsou duševní ostrost, humor, příjemné chování, úplné zahlcení politikou a tendence sedět celý den v kavárně. Dál mluvit plynule, hádat se o politice a odsuzovat vládu. Bohatá záplava jejich slov a kritická povaha jejich názorů zřídka vedou k pozitivním činům. Říká se, že kdekoli najdete deset Židů, najdete jedenáct politických názorů. [...] Totéž platí o Palestincích. Takže při jednání s Palestinci je nutné si zvyknout na neustálou nenávisť, s níž se vzdělané třídy vymezují proti vládě. Je překvapující, když se člověk setká s těmito spiklenci a najde je se všemi jejich úklo-ny a úsměvy... Kromě těchto přirozených vlastností, nepochybně staletí nebo tisíciletí starých, existují

i další vlastnosti rozšířené v posledních třiceti letech. První z nich je intelektuální snobství vůči nevzdělaným Arabům, jako jsou beduíni, ale ani vyšší vzdělání u nich nevede k moudrosti. [...] U dnešních palestinských obyvatel měst a vládních činitelů se projevují tři významné vlastnosti: a) nechuť k cizincům, zejména ze Západu, b) [...] korupce, úplatkářství je běžné, c) [...] intriky proti sobě.“

Kdyby to napsal někdo jiný, asi bychom jej nařkli z protipalestinských či protiarabských (a téměř určitě i antisemitských) postojů. Jenže Glubb Paša celý život hluboce s Palestinci soucítil. Říkal, že hloubka jejich katastrofy se skrývá pod jejich trpělivostí a tichou rezignací. Zdá se však, že tento rys po první intifádě (1987, rok po Glubbově smrti) přestával platit. Glubb upozorňuje, že jenom ti, kdo Palestince znají skutečně důvěrně, ví o jejich domácích tragédiích, které se odehrály pod olivovníky nebo v jeskyních v horách. Během války roku 1948 Glubb adoptoval dva sirotky palestinských beduínů, které pojmenoval Mary a John, zatímco svého vlastního syna Godfreye nazýval Faris. V tomto činu Glubba poznáváme. Jména jeho dětí ukazují, že Orient by se měl přiblížit Západu a Západ Orientu.

Co Glubba vedlo k sepsání eseje o konci impérií? Určitě to nebyl zájem o historické studie, ale lekce praktické politiky. Glubb sám napsal, že jeho životním cílem bylo pozvednout arabský svět na úroveň západních států, a přitom zachovat jeho původního, hrdého a svobodomyšlného, beduínského ducha, ale že při uskutečňování tohoto programu zklamal. Dnes se nám zdá téměř neuvěřitelné, co všechno

prožil a jak úspěšné byly jeho vojenské kampaně zejména během první arabsko-izraelské války, ale je pravděpodobné, že jeho původní cíle byly mnohem větší a směřovaly k vytvoření samostatného arabského svazu. V eseji o konci impérií přímočaře analyzuje důvody, proč se říše rozpadají, ale styl jeho psaní se blíží spíše zprávám, které posílal britské vládě. Publikovány byly teprve nedávno (viz seznam literatury na konci knihy). Snad se mu nejednalo o historický popis ani o pokus o filozofii dějin, ale o návod, jak má státní správa a armáda poznat příznaky rozkladu. Právě tento praktický záměr činí z knihy jedinečný text, který je snad do určité míry srovnatelný s jednou z nejzajímavějších arabských knih – *Mukaddimou* Ibn Chaldúna.

Současný čtenář může být zaskočen Glubbovým konstatováním, že jedním z příznaků úpadku je účast žen ve vrcholné politice. V dobách, kdy si přejeme dlouhodobě udržitelný život, vystupují do popředí právě tyto ženské schopnosti starosti o hospodářství. Dobývat už není co, důležité je rozvíjet, co máme. Glubb se však opírá o jinou situaci, kterou známe z klasické antické, byzantské či arabské literatury. Řadu příkladů nalezneme v Plútarchových *Životopisech slavných Řeků a Římanů* či *Byzantských letopisech* Michaela Psella, ale i v islandských ságách, například v snad nejkrásnější a nejsložitější *Sáze o Njálovi*. Obvykle se jedná o ženy „mimo instituce“ posedlé nekritickou touhou po moci nejčastěji pro své syny či milence a zároveň lstivé chytré a obratně manipulativní. V dobách chaosu či rozkladu právě tyto typy častěji získávají v rolích „poradců“ a našeptavačů destruktivní moc.

V posmrtném chvalo zpěvu na Glubba, proneseném dne 17. dubna 1986 ve Westminster Abbey, král Husajn řekl: „Byl to voják, který stál pevně na zemi, ale měl přitom srdce. Žil jednoduchým způsobem života a s bezvadnou bezúhonností tiše a nenápadně vykonával povinnosti, které mu svěřila jeho druhá země, Jordánsko, v rozhodujícím okamžiku své historie a svého vývoje.“

Václav Cílek

Úvod

Během své životní pouti se učíme ze zkušeností. Zpětně si promítáme, jak jsme se chovali v mládí, a uvědomujeme si, jak jsme byli hloupí. Podobně se i naše rodina, obec a celé město snaží vyhýbat chybám, jichž se dopouštěli naši předkové.

Zkušenosti lidstva jsou více či méně podrobně zaznamenávány zhruba čtyři tisíce let. Pokusíme-li se studovat toto období v co největším počtu zemí, zjistíme, že se ve vývoji neustále opakují jisté vzorce bez ohledu na výrazně odlišná podnebí, kultury a náboženství. Jistě nás napadne: kdybychom zkoumali dějiny lidských institucí a vývoj lidstva bez emocí a nestranně, cožpak bychom nedošli k závěrům, které by nám pomohly řešit problémy naší doby? Vše, co se děje kolem nás, se už opakovaně odehrálo v historii.

Zdá se však, že našim historikům něco takového nikdy nepřišlo na mysl. Výuka dějepisu ve školách se vesměs omezuje na dějiny našeho malého ostrova. Donekonečna omíláme učivo o Tudorovcích a Stuartovcích, o bitvě u Kresčaku a o Guyovi Fawkesovi. Možná za tento zúžený pohled může náš způsob hodnocení studentů, jenž si vynucuje precizní specifikaci učebních osnov závazných pro výuku.

Vzpomínám si, jak jsem jednou navštívil školu pro duševně postižené děti. „U nás žáky nezkoušíme,“

řekl mi ředitel, „a díky tomu je můžeme učit věci, které se jim v životě budou opravdu hodit.“

Ať již je tomu jakkoliv, předkládám zde následující tezi: kdybychom studovali dějiny posledních čtyř tisíciletí důkladně a nestranně, dostalo by se nám nesmírného poučení. V těchto dvou statích, které vyšly poprvé v časopise *Blackwood's Magazine*, se pokouším některá z těchto poučení stručně vystihnout. Moje hlavní poselství zní: historie musí být historií lidstva, nikoli jen jedné malé země či krátkého období.

OSUDY

ŘÍŠÍ

(přeložil Jiří Pilucha)

I. Poučení z dějin

„Jediné poučení z dějin,“ říká se, „je to, že se z nich nikdy nepoučíme.“ Možná je to příliš povšechná generalizace, ale chaos v dnešním světě ji do značné míry potvrzuje. Čím to asi je, že jsou základy historie tak dokonale neznámé ve společnosti pyšníci se tím, že důkladně prozkoumává každý problém?

Pro jalovost našeho historického bádání se nabízí několikere vysvětlení.

Zprv, historiografické práce se omezují na krátká období – na dějiny vlastní země nebo na nějaký minulý věk, který z jakéhosi důvodu chováme v úctě.

Zadruhé, namísto objektivního pohledu propadáme při líčení byť i krátkých období dějin ješitnosti a domýšlivosti. Pojednáváme-li o historii své vlasti, píšeme obsírně o obdobích, kdy naši předkové prosperovali a vítězili, kdežto jejich neúspěchy a porážky odbýváme jen zběžně. Ukazujeme náš lid jako vlastence a hrdiny a jeho nepřátele jako ziskuchtivé imperialisty nebo podvratné buřiče. Jinými slovy, koncipujeme národní dějiny jako propagandu, místo abychom je zpytovali s náležitou vyvážeností.

Zatřetí, pokud jde o dějiny světové, studujeme jen krátké úseky, obvykle navzájem nesouvisející, jejichž obliba přišla v té či oné epoše do módy. Příkladem jsou Řecko 500 let před Kristem, římská republika a počátky římského císařství. O intervaly mezi „velkými epochami“ se nikdo nezajímá. V poslední době byla velikost antického Řecka a Říma z valné části zpochybněna a z historie se stávají jen provinční dějiny vlastní země.

Aby se dalo z dějin vyvodit nějaké užitečné poučení, je po mém soudu naprosto zásadní, abychom pochopili jeden důležitý princip: má-li být historie smysluplná, musí být historií celého lidského pokolení. Dějiny jsou totiž souvislým procesem, jenž se postupně rozvíjí, podléhá změnám a někdy se i obrací zpět, ale obecně lze říci, že v jediném mohutném proudu postupuje kupředu. Chceme-li z historie něco kloudného pochytit, nelze si vybírat ke studiu ta či ona krátká období v dějinách té či oné země, nýbrž musíme studovat celistvý proud lidského vývoje.

Každý věk čerpá od věků a kultur předchozích, čímsi vlastním k tomu přispěje a předá štafetu následovníkům. Pakliže různá dějinná období bojkotujeme, nelze vysvětlit původ nových kultur, které přišly po nich.

Přírodní vědy rozvíjejí své vědomosti tak, že stavějí na pracích předchůdců, provádějí miliony pečlivých pokusů a jejich výsledky pilně zaznamenávají. Při studiu světových dějin takové metody doposud použity nebyly. Naší roztržitěné historické práci stále z velké části vévodí emoce a předsudky.

II. Životy říší

Chceme-li objevit zákony, jimiž se řídí vzestupy a pády říší, očividně je nutno prozkoumat imperiální experimenty zaznamenané v dějinách a pokusit se z nich vyvodit veškerá poučení poukazující na jejich společné rysy.

Slava „říše“ či „impérium“ vzbuzují na základě asociací s britským impériem u některých lidí představu státoprávního útvaru skládajícího se z mateřské země v Evropě a „kolonií“ v jiných světadílech. V tomto pojednání užívám pojmů „říše“ a „impérium“ ve významu velké mocnosti (dnes bychom řekli „supervelmoci“). Většinu říší v dějinách tvořilo rozsáhlé území vesměs bez zámořských držav.

O mnoha říších, které se zapsaly do dějin, o jejich proměnách a trvání máme značné množství informací:

Název	Roky vzestupu a pádu	Délka trvání
Asýrie	859–612 př. Kr.	247
Persie (Kýros a jeho následníci)	538–330 př. Kr.	208
Řecko (Alexandr a jeho následníci)	331–100 př. Kr.	231
Římská republika	260–27 př. Kr.	233
Římská říše	27 př. Kr. – 180	207
Arabská říše	634–880	246
Mamlúcký sultanát	1250–1517	267
Osmanská říše	1320–1570	250
Španělsko	1500–1750	250
Rusko Romanovců	1682–1916	234
Británie	1700–1950	250